

Чала Олена Андріївна,
старший викладач кафедри
загальної, вікової та
педагогічної психології
Київського міського
педагогічного університету
імені Б.Д. Грінченка

**ПЕРЕЖИВАННЯ ВНУТРІШНЬООСОБИСТІСНИХ
КОНФЛІКТІВ МАЙБУТНІМИ ПЕДАГОГАМИ
В ПРОЦЕСІ ЇХ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ**

В роботі здійснено аналіз феномену внутрішньоособистісного конфлікту студента, спричиненого становленням особистості як суб'єкта праці в процесі фахової підготовки. Диференційовано внутрішньо-особистісні конфлікти конструктивного та деструктивного характеру, визначено їх вплив на професійне становлення майбутнього педагога, окреслено шляхи запобігання деструктивним конфліктам.

Ключові слова: внутрішньоособистісний конфлікт, професійно детермінований внутрішньоособистісний конфлікт, конструктивний та деструктивний характер внутрішньоособистісного конфлікту майбутнього педагога.

В работе осуществлено анализ феномена внутриличностного конфликта студента, вызванного становлением личности как субъекта труда в процессе профессиональной подготовки. Дифференцировано внутриличностные конфликты конструктивного и деструктивного характера, определено их влияние на профессиональное становлении будущего учителя, намечено пути предупреждения деструктивных конфликтов.

Ключевые слова: внутрилличностный конфликт, профессионально детерминированный внутрилличностный конфликт, конструктивный и деструктивный характер внутрилличностного конфликта будущего педагога.

Постановка проблеми. Становлення вчителя розпочинається з фахового навчання, впродовж якого формується професійна компетентність, професійна самосвідомість та професійна ідентичність майбутнього педагога. Практика фахової підготовки студентів педагогічного університету висуває ґрунтовні вимоги до формування їх особистісних та професійних якостей. Одним є таких важливих якостей є вміння майбутнього вчителя діагностувати та коригувати прояви конфліктності власної особистості.

В психологічній науці напрацьовані змістовні теорії конфлікту О.О. Єршова, Л.О. Петровської, Н.В. Грішиної, Ф.М. Бородкіна, І.Н. Коряка, Т.М. Титаренко, Г.В. Ложкіна, Н.І. Пов'якель, А.Т. Ішмуратова, М.І. Пірен, Ф.Ю. Василюка, О.Ф. Бондаренка, що стають методологічним підґрунтям для вивчення феномену конфліктності особистості. Заслужують на увагу та детальне вивчення наукові праці Н.Є. Герасімової, що містять аналіз внутрішньоособистісних конфліктів в процесі соціальної адаптації студентів до умов вищих навчальних закладів, та Н.О. Макарчук, що висвітлюють питання особистісних детермінант розв'язання конфліктних ситуацій в пізньому юнацькому віці. Однак, потребує уточнення та доопрацювання проблема переживання внутрішньоособистісних конфліктів майбутніми педагогами в процесі їх фахової підготовки.

Отже, **метою роботи** є аналіз феномену внутрішньоособистісного конфлікту, його детермінант та механізмів вияву в процесі фахової підготовки майбутніх педагогів.

Зміст теоретичного аналізу проблеми. В ході становлення майбутнього педагога неминуче з'являються та загострюються суперечності його професіоналізації. Ситуація появи та активізації цих суперечностей не тільки природна, а й необхідна для формування професіоналізму

майбутнього фахівця. Л.М. Мітіна розглядає професійний розвиток як зростання, становлення та інтеграцію в професійній праці особистісних якостей і здібностей, професійних знань і вмінь, а головне – активне якісне перетворення вчителем свого внутрішнього світу, що призводить до принципово нових його побудови і способу життєдіяльності – творчої самореалізації в професії. Відтак, при розробці технологій професійного становлення вчителя необхідно забезпечити не просто навчання вчителя новим способам діяльності, а перетворення мотиваційної, інтелектуальної афективної, та в кінцевому результаті, поведінкової структур його особистості [2, 11].

Смисл розвитку впродовж засвоєння певної професії полягає в підвищенні можливостей (здібностей) і мотивів, які б оптимально відповідали вимогам виконуваної діяльності. Однак сам розвиток може починатися лише у випадку, коли вимоги професії перевищують наявні можливості її суб'єкта. По суті, умовою успішної професійної діяльності є постійно поновлювані суперечності між можливостями суб'єкта праці і вимогами діяльності. За думкою Ю.П. Поваренкова, суперечності, що виникають в системі «вимоги професії – можливості і потреби людини», визначають динаміку, перебудову і трансформацію соціальних ситуацій розвитку [3, 58].

Наявність активізованих і нерозв'язаних суперечностей породжує переживання особистістю внутрішнього конфлікту. Майбутній педагог в ході фахового навчання виступає самостійним генератором внутрішньо-особистісного конфлікту. З будь-якого конфлікту можливі два виходи: при першому, якщо суб'єкт позитивно розв'язує суперечності, це дозволяє йому підвищити свій професійний потенціал і перейти на наступний крок професійного становлення. Другий шлях фігурує, коли особистість зупиняється в своєму розвитку, вважаючи непотрібними ніякі зміни ні в собі, ні в діяльності, що викликає стагнацію або й регрес її професіоналізації. Отже, внутрішньоособистісний конфлікт може набути конструктивного чи

деструктивного характеру, залежно від наслідків його впливу на особистість як суб'єкта професіоналізації.

При конструктивному варіанті переживання студентом конфлікту відбувається усвідомлення ним суперечностей реального та ідеального професійного образу або/і суттєвих розбіжностей між актуальною та ідеальною професійною самооцінкою, ймовірний аналіз причин цих суперечностей. Далі здійснюється пошук способів подолання конфлікту через виявлення внутрішніх та зовнішніх резервів, планування та впровадження шляхів розв'язання суперечностей, що нівелює внутрішньоособистісний конфлікт, сприяючи прогресивним змінам професійно спрямованих якостей. Така динаміка розв'язання внутрішньо-особистісного конфлікту зазвичай формує ряд позитивних наслідків у професіогенезі студента:

- закріплення стійкої мотиваційної готовності до майбутньої професійної діяльності,
- узгодження теоретичного (знання) та практичного (вміння і навички) компонентів фахової підготовки,
- зростання розумового та емоційно-вольового потенціалу майбутнього фахівця,
- гармонізація професійної самооцінки, розвиток особистісної та професійної рефлексії,
- розширення механізмів самореалізації, сприяння пошукам особистісної ідентичності,

Критичне ставлення до своїх інтелектуальних надбань та особистісних якостей, усвідомлення їх недосконалості, як потужний двигун примушує студента рухатись шляхом саморозвитку та самовдосконалення, підкріплюючи професійно спрямовану мотивацію.

Однак, за несприятливих умов внутрішньоособистісний конфлікт може набути деструктивного змісту. Так, за свідченням Н.О. Макаручук, конфліктна взаємодія виступає показником розвитку суспільства, його динаміки та

формування новоутворень. Стан суперечливості, активізація суперечностей детермінують перетворення старих систем суспільної життєдіяльності в нові, більш досконалі форми. Та, водночас, від характеру і спрямування конфліктної взаємодії залежить вектор розвитку даних новоутворень, їх зміст і подальша динаміка. Існує багато прикладів деструктивної конфліктної взаємодії, що спричиняє деградацію певних сфер суспільного буття і великі невідтворювані втрати [2, 11].

При деструктивній динаміці конфлікту студент може не усвідомлювати як суть, так і причини травмуючих переживань, використовуючи механізми психологічного захисту, або ж «застрягати» на самих переживаннях, залишаючи осторонь розв'язання суперечностей. Найбільш типовими ситуаціями, що породжують деструктивний стиль реагування на конфлікт є невизначена професійна ідентичність як наслідок неправильного професійного самовизначення, тенденції дезадаптації студента в університеті, значні розбіжності між академічними вимогами і навчальними досягненнями майбутнього фахівця. Тривалий нерозв'язаний внутрішньо-особистісний конфлікт деструктивного характеру небезпечний не лише тим, що може супроводжуватись значним психологічним пригніченням, переживанням почуття дискомфорту, розгубленості, тривоги студентом, але становить реальну загрозу успішності професіоналізації майбутнього суб'єкта праці, спричинюючи його дезадаптацію його фахового навчання. Деструктивний внутрішньоособистісний конфлікт зазвичай породжує прояви конфліктності при взаємодії з іншими людьми, ускладнюючи суб'єктивні переживання майбутнього вчителя. За свідченням Н.І. Пов'якель, деструктивний характер взаємодії виникає, коли фігурують такі ознаки особистості як негативна Я-концепція, конфліктність особистості, та поведінкові форми – застосування конфліктогенів, конфліктність поведінки, маніпулятивні технології [5, 27].

На етапі фахового навчання, коли формування професійно спрямованих якостей спирається на наявні актуальні особистісні риси

студента, характер переживання ним внутрішньоособистісного конфлікту залежить від змісту особистісного компоненту, зокрема адекватності життєвих цінностей та орієнтацій, рівня особистісної тривожності й агресивності, співвідношення ригідності разом зі здатністю до емпатії, рівня особистісної рефлексії у поєднанні з адекватністю самооцінки. Надбудовою цих особистісних якостей стають професійно спрямовані компоненти особистості студента – актуальні спонуки навчання та мотивація майбутньої професійної діяльності, рівень компетентності та його відповідність академічним вимогам, зміст та характер сформованості професійної ідентичності та самосвідомості.

Розгортання конструктивної форми переживання та розв'язання внутрішньоособистісного конфлікту професійної детермінації передбачає активізацію таких механізмів особистості, як фіксація конфлікту, самоусвідомлення його природи та чинників, аналіз домінуючих емоцій, рефлексування щодо депривації власних потреб, формування конструктивних поведінкових реакцій та їх впровадження в діяльність. Засобами для цього можуть стати розвиток професійного мислення, збагачення професійно спрямованої рефлексії, збалансування особистісної та професійної самооцінок.

Висновки:

1. Переживання студентом внутрішньоособистісних конфліктів, зумовлених суперечностями фахового навчання, є неминучим і сприятливим фактором професіоналізації.
2. Внутрішньоособистісні конфлікти майбутніх суб'єктів праці можуть набувати конструктивного чи деструктивного характеру.
3. Конструктивний конфлікт стає потужним чинником формування професійної ідентичності майбутнього педагога, в той час як деструктивний – викликати стагнацію та регрес професіоналізації на етапі фахового навчання.

4. Правильно організований психологічний та методичний супровід становлення майбутнього педагога на етапі фахового навчання є запорукою профілактики та корекції переживання студентом деструктивних внутрішньоособистісних конфліктів.

Література:

1. Герасімова, Н.Є. Внутрішньоособистісні конфлікти в процесі соціальної адаптації студентів до умов вищих навчальних закладів. Дис. канд. психол. наук / Н.Є. Герасімова. – К., 2004. – С.41-44.
2. Макарчук, Н.О. Особистісні детермінанти розв'язання конфліктних ситуацій у пізньому юнацькому віці: Дис. ...канд. психол. наук / Н.О. Макарчук. – К., 2005. – 251 с.
3. Митина, Л.М. Психологія професійного розвитку учителя: Автореф. дис... д-ра психол. наук / Л.М. Митина. – М., 1995. – 43 с.
4. Поваренков, Ю.П. Професійне становлення личности: Дис. ... д-ра психол. наук / Ю.П. Поваренков. – М, 1999. – 450 с.
5. Пов'якель, Надія. Психологія вирішення педагогічних конфліктів /Н.Пов'якель. – К.: Шк.світ, 2008. – 128 с.